

SLIKE IZ STROSSMAYEROVE GALERIJE NA IZLOŽBI U ITALIJI

LJERKA DULIBIĆ □ Strossmayerova galerija starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb

U Sanseverino Marche, rodnome mjestu slikara Lorenza d'Alessandra, a povodom 500. godišnjice njegove smrti (1445.-1501.), u ljeto 2001. godine otvorena je izložba *I pittori del Rinascimento a Sanseverino*, koja je ponudila obuhvatan pregled renesansnog slikarstva druge polovice 15. stoljeća u talijanskoj pokrajini Marche.

Izložbi je prethodilo istraživanje dokumentarnih izvora povezanih sa životom i djelovanjem slikara Lorenza d'Alessandra, rezultat kojega je publikacija autora Raoula Paciaronija *Lorenzo d'Alessandro detto il Sanseverinate - Memoriae e documenti*, što je prva monografska obrada života i djelovanja ovoga slikara. Naime, Lorenzo d'Alessandro, kao ni većina umjetnika koji su svoj opus ostvarili izvan velikih umjetničkih središta, do nedavno nije bio predmetom opsežnijih monografskih istraživanja.

Izložbom *I pittori del Rinascimento a Sanseverino* cilj glavnoga kustosa Vittoria Sgarbija bio je revalorizirati cjelokupnu slikarsku umjetnost 15. stoljeća u pokrajini Marche, te ponovno usmjeriti pozornost na njenu gotovo zaboravljenu renesansnu prijestolnicu Sanseverino. Izložba je predstavila ne samo opus Lorenza d'Alessandra već i njegovih suvremenika koji su bili djelatni na području pokrajine Marche u drugoj polovici 15. stoljeća.

Uspjeh izložbe potvrđen je velikim interesom publike i stručne javnosti, što je bio povod produžetku trajanja izložbe u Sanseverinu i ponovnom postavljanju u Rimu, u Palazzo Barberini, gdje je izložba bila otvorena do ožujka 2002. godine.

I u Sanseverinu i u Rimu, na izložbi su istaknuto mjesto zauzele slike iz Strossmayerove galerije: *Krist sa Petrom i Pavlom* (SG-265), *Pet apostola* (SG-266) i *Pet apostola* (SG-267). Te tri slike, koje su najvjerojatnije dio predele, dospjele su u Galeriju još 1883. godine donacijom biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Biskup ih je nabavio u Rimu kao rad Vittorea Carpaccia. Izidor Kršnjavi u prvom katalogu Galerije 1885. godine slike oprezno označava kao "neopredjeljene", dok sljedeći katalogi (1891. i 1895.) prihvaćaju atribuciju Carpacciu. U katalogizima iz 1911., 1917. i 1922. godine atributivno određenje ograničava se na odrednicu "mletačka škola", s napomenom u kojoj se kao mogući autori navode Carpaccio i Crivelli. Slike je kao rad Lorenza d'Alessandra prvi označio mađarski povjesničar umjetnosti Gabriel Téréy 1926. godine, koji je tada boravio u Zagrebu i radio na muzeološkoj rekonstrukciji Galerije. Njegovu atribuciju prihvaćaju svi kasniji autori kataloga Strossmayerove galerije, a autorstvo Lorenzu d'Alessandru nakon provedene detaljnije analize potvrđuje i Grgo Gamulin. Isto atributivno određenje priznaje i Berenson 1963. godine u knjizi *Central and North Italian Schools*.

Dok Raoul Paciaroni u svojoj dokumentarnoj monografiji o Lorenzu d'Alessandru slike iz Strossmayerove galerije navodi kao rad ovoga slikara, ponavljajući gore iznesenu kronologiju podrijetla i atributivnih određenja, u katalogu izložbe *I pittori del Rinascimento a Sanseverino* iznesene su i neke dvojbe u vezi autorstva ove predele. Marina Massa, autorica teksta, uz sliku *Krist i apostoli* u katalogu izložbe, iako ističe preciznost i minucioznost s kojom su s ikonografskog aspekta prikazani apostoli, svaki sa simbolom svoje muke odnosno svojim atributom, oprezna je u priznavanju autorstva Lorenzu d'Alessandru. Naime, s obzirom na neuobičajeno velike dimenzije ovih slika, a uz pretpostavku da su one bile predela, odnosno dio veće oltarne cjeline, sumnju izaziva činjenica da niti nakon temeljitih i sveobuhvatnih istraživanja kako sačuvanog opusa ovoga slikara tako i dokumenata povezanih s njegovim djelovanjem, nije potvrđeno postojanje jednog tako velikog oltara ili pak tako značajne narudžbe. Osim toga, i određeni stilski elementi, po mišljenju Marine Massa, pridonose sumnji u autorstvo. Neuobičajene za Lorenza su tek naznačene aureole i, posebice, prazni prostori između dijelova krajolika u pozadini. Na zagrebačkim slikama u

IM 33 (1-2) 2002.
POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA
VIEWS, EXPERIENCES, EVENTS

sl.1 Lorenzo d'Alessandro: Pet apostola,
tempera na drvu, 0.299 x 0.823 m
Fototeka: Strossmayerova galerija starih
majstora Hrvatske akademije znanosti i
umjetnosti, Zagreb

sl.2 Lorenzo d'Alessandro: Krist sa sv.
Petrom i Pavlom, tempera na drvu, 0.298 x
0.625 m

Fototeka: Strossmayerova galerija starih
majstora Hrvatske akademije znanosti i
umjetnosti, Zagreb

sl.3 Lorenzo d'Alessandro: Pet apostola,
tempera na drvu, 0.299 x 0.823 m
Fototeka: Strossmayerova galerija starih
majstora Hrvatske akademije znanosti i
umjetnosti, Zagreb

pozadini se u dubinu širi stjenovit krajolik s građevinama, tornjevima, zidinama i krivudavim riječnim tokovima, dok Lorenzo d'Alessandro inače u krajoliku preferira naturalističke elemente manjih razmjera. Nadalje, kako smatraju priređivači kataloga i izložbe, figuralni repertoar na slikama iz Strossmayerove galerije reduciran je na stereotipnu galeriju likova, čija tipologija priziva svece s Lorenzove predele iz Serrapetrone. Na zagrebačkim slikama, uz varijante koje se uvode da bi se naglasile razlike u životnoj dobi, reinterpetirana je u repetitivnim formulama tipologija likova s predele iz Serrapetrone. Zajednička je karakteristika svih likova izrazito markantan, prema gore podignuti nos. Jedini se u ovoj grupi po odjeći ističe svetac s pokrivalom za glavu (sv. Šimun), u čemu Marina Massa prepoznaje pripadnost venetskom krugu, odnosno - u okviru pokrajine Marche - korištenje Crivellijevih motiva. Na temelju takve argumentacije na izložbi i u izložbenom katalogu ova su djela oprezno označena bez preciznog atributivnog određenja, odrednicom "venetsko-markijanski krug XV-XVI. stoljeća".

Ponovno postavljanje upitnika uz atributivno određenje zagrebačkih slika - naravno, nimalo ne umanjujući njihovu vrijednost i značenje, što je potvrđeno i samim postavom izložbe, u okviru kojega su zagrebačke slike izložene ravnopravno s, primjerice, Lorenzovom Pietom iz Galerije Uffizi u Firenci - dodatni je izazov za studiozniju obradu svih slika u Strossmayerovoj galeriji koje su označene kao djelo slikara iz pokrajine Marche. Prije svega mislimo pri tom na sliku pod inventarnim brojem SG-33, *Raspeti Krist i sveci*, koja je u Galeriji pripisana Lorenzu Salimbeniju, a koja, na žalost, nije bila izložena na izložbi *Lorenzo e Jacopo Salimbeni e la civiltà tardogotica* u Sanseverinu 1999. godine. Naime, iako su talijanski organizatori tražili posudbu ove slike, određeni sigurnosni razlozi uvjetovani tadašnjim potresom na tom području onemogućili su realizaciju te posudbe. Tako je, na žalost, bila propuštena mogućnost direktne komparativne provjere različitih atributivnih prijedloga (Gamulin: "neki osrednji imitator Lorenza Salimbenija"; Pietro Zampetti: Carlo da Camerino; Miklos Boskovits: Maestro di San Verecondo) o autorstvu ove slike.

Strossmayerova galerija starih majstora u protekloj je izložbenoj sezoni posudbom svojih djela sudjelovala na nekoliko svjetskih i domaćih izložaba, od kojih se, osim izložbe renesanse u Sanseverinu, ističe izložba *Genie ohne Namen - Der Meister des Bartholomeus-Altars*, Wallraf-Richartz Museum, u Kölnu 2001., na kojoj je vrlo zapaženo mjesto imala slika Majstora slike Virgo inter virgines *Sveto Trojstvo. Prijestolje milosti* (SG-71). Jednako tako već je u pripremi i realizacija posudbe za neke nove izložbe u sljedećoj izložbenoj sezoni.

Posebice iz naše perspektive, ovakve obuhvatne izložbe iznimno su važne jer pružaju, u našoj sredini rijetku i nenadomjestivu, mogućnost prosudbe i provjere postojećih saznanja o određenim slikama u direktnom komparativnom srazu sa srodnim djelima. Temeljita znanstvena obrada koja u pravilu prethodi takvim izložbama snažan je poticaj i dragocjeno polazište za detaljnije proučavanje pojedinih slika iz naše zbirke, pri čemu ovakve izložbe i publikacije koje ih prate redovito ostaju stalno referentno uporište.

PAINTINGS FROM THE STROSSMAYER GALLERY AT AN EXHIBITION IN ITALY

To celebrate the 500th anniversary of the death of the painter Lorenzo d'Alessandro (1455-1501) the exhibition *I pittori del Rinascimento a Sanseverino* was presented in Sanseverino Marche in summer of 2001. The exhibition offered a comprehensive overview of Renaissance painting in the second half of the 15th century in the Italian province of Marche.

The exhibition was preceded by the study of documentary sources linked with the life and work of the painter Lorenzo d'Alessandro, resulting in the publication of Raoul Paciaroni's *Lorenzo d'Alessandro detto il Sanseverinate - Memoriae e documenti*, which is the first monograph treatment of the life and work of this painter. Both in Sanseverino and in Rome, the paintings from the Strossmayer Gallery - *Christ with Peter and Paul*, *The Five Apostles* and *Five Apostles* - were given a prominent position. These three paintings, which are probably part of a series painted for the base of an altar, came to the Gallery as early as in 1883 through the donation of Bishop Josip Juraj Strossmayer.

While Raoul Paciaroni in his documentary monograph about Lorenzo d'Alessandro lists the paintings from the Strossmayer Gallery as that painter's work, in the exhibition catalogue *I pittori del Rinascimento a Sanseverino*, Marina Massa, the author of the text of the catalogue item *Christ and the Apostles*, expresses doubt about that and is careful in attributing the painting to Lorenzo d'Alessandro.

Especially from our perspective, comprehensive exhibitions like this one are exceptionally important because they provide what is for our milieu a rare and irreplaceable opportunity of judging and testing existing knowledge. The return to the question mark next to the attribution of the paintings from Zagreb - which, naturally, in no way diminishes their value and significance - is a further challenge to a more studied treatment of all paintings in the Strossmayer Gallery that are attributed to the painters from the province of Marche.